

Jaargang XXI.

Augustus 1932

Aflevering 8

DE TROPISCHE NATUUR

Orgaan van de Ned.-Indische
Natuur-Historische Vereeniging

INHOUD:

Een afscheid. — De nieuw-ontdekte orang-pendek, door Dr K. W. DAMMERMAN. — Phorphyroglottis Maxwelliae RIDL. en eenige andere orchideeën gevonden op de zandstrook „Pasir Pandjang”, door L. COOMANS DE RUITER. — Verspreiding van zaden door de tjamperling, door Dr W. M. DOCTERS VAN LEEUWEN. — Korte Mededeelingen.

UITGAVE VAN
N.V. BOEKHANDEL VISSER & C.
WELTEVREDEN

DE NIEUW-ONTDEKTE ORANG PENDEK

Einde Mei van dit jaar verscheen in de dagbladen een bericht, dat het den Gezaghebber van Pasirpengarajan, onderafdeeling Rokan op Sumatra's Oostkust, gelukt zou zijn een jong individu van de zoogenaamde orang pendek of orang letjo in handen te krijgen. Groote vreugde eenerzijds, dat het nu eindelijk zou uitgemaakt kunnen worden, wat nu dit geheimzinnige wezen eigenlijk was, waarover vroeger ook al zooveel geschreven was ¹⁾. Van andere zijden werd echter protest geuit tegen het schieten van een wezen, dat mogelijkerwijze een primitieve mensch kon zijn. Zelfs werd in de Tweede Kamer in Holland en in den Volksraad hier in Indië de Regeering gevraagd onmiddellijk de jacht te willen doen staken, ja men meende zelfs, dat de ongelukkige gezaghebber, die zich reeds verheugde in het feit een zeer belangrijke wetenschappelijke ontdekking te hebben gedaan, vervolgd diende te worden wegens medeplichtigheid aan moord met voorbedachte rade! Orang pendek-geloovigen en -ongeloovigen kwamen in het geweer en een tijdlang stonden de dagbladen, zoowel hier als in Holland en zelfs in het buitenland, vol met verhalen over de ontdekte „missing link”.

Het duurde echter eenigen tijd voordat te Buitenzorg nadere gegevens werden ontvangen omtrent bovengenoemde vondst, 13 Juni kwam het Zoölogisch Museum te Buitenzorg in het bezit van de eerste foto's genomen van de huid en het skelet van de baby orang pendek, de 20-ste daaropvolgende verscheen een uitvoerig rapport van bovengenoemden Gezaghebber, maar het materiaal zelf kwam eerst ruim een week later aan ²⁾.

Aan dit rapport ontleenen wij nu het volgende:

„In de Rokan geplaatst zijnde kreeg rapporteur op zijn tournees al spoedig verhalen te hooren over de zg. orang letjo (wartaalsprekende menschen), niet slechts verhalen van lieden die het van hooren zeggen wisten, doch van ooggetuigen, w.o. een zeer betrouwbaar Zelfbestuurder. De beschrijving die zij geven van de zg. orang letjo (d.i. de orang pendek van Djambi en Palembang) luidt als volgt: Het wezen is onbehaard of althans zeer licht behaard als een mensch. Het heeft een roze-bruine kleur en vrij lang hoofdhaar. De armen zijn tamelijk lang en de lichaamslengte is gelijk aan die van een kind van 12 à 13 jaar. De groote teen van de voeten staat buitenwaarts gericht. Het voorhoofd helt sterk naar achteren, terwijl een kin zoo goed als ontbreekt.

Men dient niet te vergeten, dat de Rokan een der meest geïsoleerde deelen van Sumatra is, en men hier absoluut geen contact heeft met Palembang en Djambi. De vraag rijst nu hoe kan een eenvoudig, onontwikkeld inlander hier, die nimmer een beschrijving las van de „rechttoplopende aapmensch” een zoo overeenstemmende beschrijving ervan geven, als hij het wezen niet gezien zou hebben. De

¹⁾ Zie De Tropische Natuur Dl. XIII, 1924, p. 177.

²⁾ In het nummer van De Indische Post van 23 Juli jl. verscheen een artikel over de orang pendek door „BUITENMAN”, waarin deze op grond van de foto's als zijn meening te kennen geeft, dat wij hier in elk geval te doen hebben met een aapsoort en verder zijn verwondering erover uitspreekt, dat de „geleerden” te Buitenzorg nog maar altijd blijven zwijgen en blijkbaar zooveel moeite hebben om vast te stellen wat de „orang pendek” eigenlijk is. Deze verwondering doet eenigszins zonderling aan, wanneer men bedenkt, dat reeds 5 Juli het voorloopig resultaat van het onderzoek door tusschenkomst van Aneta aan alle dagbladen werd geseind en er dus bijna drie weken liggen tusschen het verschijnen van bovenbedoeld artikel en het bekend worden van de uitkomst van het onderzoek.

orang letjo moeten volgens berichten hier ook een eigen taal hebben, althans moeten zij zich middels klanken aan elkaar verstaanbaar kunnen maken, zulks is meerdere malen door lieden die hen verasten opgemerkt. Zij uitten snel op elkaar volgende klanken zooals apen dat soms doen. Ook bevinden zij zich zelden alleen, doch meest in groepjes van 4 of 6, zijn zeldzaam schuw en gaan bij het minste onraad er dadelijk van door met groote snelheid. Het is derhalve uiterst moeilijk om ze te benaderen. Zij moeten in holen absoluut gelijk dieren verblijven en geen gereedschappen of werktuigen zelfs van de eenvoudigste soort kennen en niet eens b.v. een stok hebben. Zij werden door lieden hier aangetroffen toen zij zoekende waren naar jonge spruitsels (bamboe enz.) en al visch vangende in den bovenloop van kleine riviertjes, waar zij steenen omkeerden om vischjes en schelpdieren te bemachtigen. De streken hier waar de orang letjo moet voorkomen, zijn absoluut onbewoond, zeer onherbergzaam en met zwaar oerwoud bedekt, dus een ideale schuilplaats. Slechts enkele inlandsche rotan- of atapzoekers komen in die gebieden en juist onder hen vinden wij de lieden die de orang letjo gezien hebben. Men bedenke bovendien dat de inlander voor de orang letjo een groote angst heeft, die bijna bovennatuurlijk is, en het grootste onheil verwacht zoo hij zoo'n wezen neerschiet of tracht te bemachtigen. Europeanen zijn hier in het gebergte waar de letjo moet voorkomen nimmer geweest en acht ik het bovendien bijna onmogelijk dat een Europeaan ooit de letjo zal kunnen vangen. Wij verplaatsen ons moeilijker, hebben veel bagage enz. bij ons, terwijl een rotanzoeker geheel alleen de diepste wildernis intrekt voor langen tijd.

Rapporteur zal thans overgaan om hetgeen hij hoorde van personen die inderdaad de orang letjo zagen neer te schrijven. Ik heb juist om verwarring te voorkomen slechts die personen gehoord, waarvan ik durf te verklaren dat zij betrouwbaar zijn en geen fantastische verhalen zullen opdisschen.

TEUNGKOE IBRAHIM, de Zelfbestuurder van het landschap Rokan, deelde mij het volgende mede. In 1912 ging hij met een anderen inlander naar het Simalamboegebergte dat ten deele in zijn gebied is gelegen op de rhinocerosjacht. Aangezien de neushoorn zeer schuw is en een buitengewoon fijne reuk heeft, hadden zij hun donkere jachtkleeren en lichaam met bepaalde bladeren bestreken om de menschenlucht te maskeeren. De rhinoceros komt hier nog slechts voor op hooggelegen eenzame bergtoppen en begaven TEUNGKOE IBRAHIM en zijn makker zich zonder te spreken en zoo min mogelijk rumoer makend op weg om een plateau van de Simalamboe te betreden. Toen zij zich aan de rand van het plateau opheschen zagen zij vlak voor zich op ± 15 m afstand op een vrijwel kaal open gedeelte vier orang letjo staan, die zich bezig hielden met het zoeken van bamboespruitsels. Deze wezens die bovenwinds stonden hadden niets bemerkt van de komst van het jachtgezelschap en stonden enkele minuten geheel verbouwereerd stil te kijken om daarna elkaar met vlugge hooge stemmen iets toeroepend bliksemsvlug te verdwijnen. De radja en zijn metgezel hadden, het was ± 10 uur 's morgens, de orang letjo nauwkeurig kunnen beschouwen en beschrijven ze als volgt. Kleine wezens, zoo groot als een kind van 12 of 13 jaar, met lang hoofdhaar en een niet behaarde huid, slechts bij de schaamdeelen beharing. De huidskleur was bruin-roze. Het voorhoofd week sterk naar achteren, terwijl kinvorming zoo goed als ontbrak. De neus was plat en hadden zij zware wenkbrauwbogen en een korte gedrongen hals. De armen waren lang en de groote teen van de voeten stond naar buiten gericht.

Een beschrijving dus die geheel overeenkomt met die van de *Pithecanthropus* zooals men zich die althans voorstelt te zijn geweest, slechts de lichaamslengte is geringer. De metgezel van den Zelfbestuurder is reeds overleden doch sta ik voor de betrouwbaarheid van den Radja, een vrij ontwikkeld inlander, in.

Het verhaal dat ik hierboven heb weergegeven werd mij in October 1931 medegedeeld en vroeg ik den Radja toen geen moeite te sparen om een orang letjo, dood of levend, te bemachtigen, aangezien de wetenschap dat hij inderdaad nu nog bestaat van het allerhoogste belang is. In December 1931 deelde de Radja mij mede dat hij lieden erop uitgezonden had om de orang letjo in de Simalamboe op te sporen, en zij wederom voetsporen ervan aangetroffen hadden. De Radja is voorts

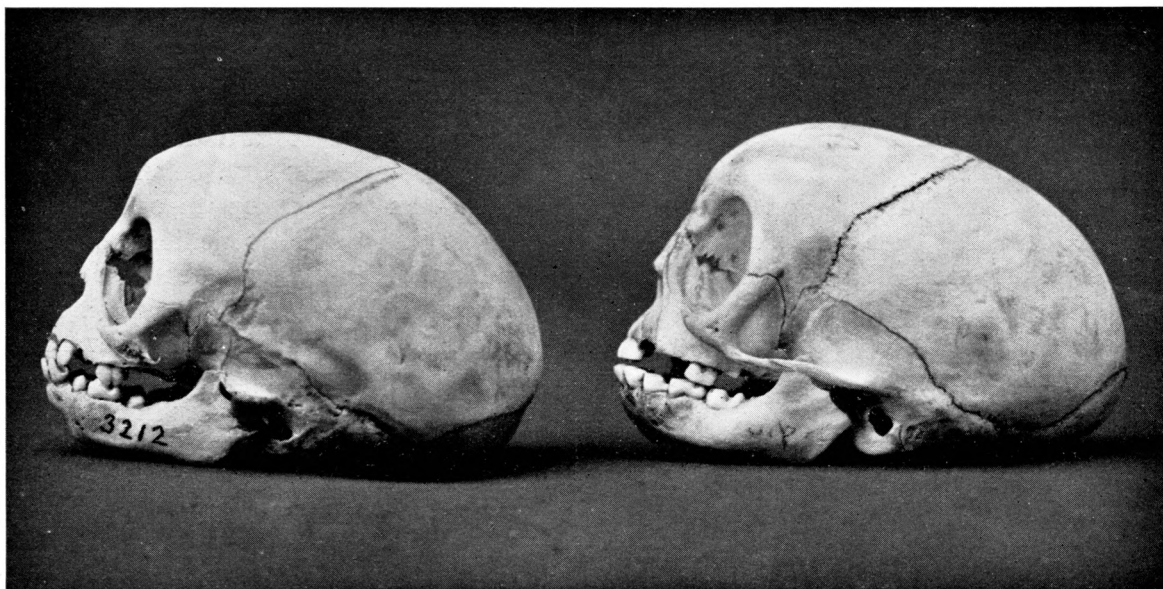

Fig. 1. Links schedel van een jonge soerili (*Semnopithecus mitratus*); rechts van het „orang pendek” jong (iets ouder stadium). Iets minder dan nat. grootte.

de vaste meening toegedaan dat men er ongetwijfeld in zal slagen om een orang letjo op den duur te vangen, niet levend, daarvoor zijn zij te vlug, doch neergeschoten.

De Inlander KALIN van Kampong Pakis, landschap Rokan, ging 1927 ongeveer 15 km ver van zijn kampong het gebergte in om atap (bladeren voor dakbedekking) te verzamelen. Hij was alleen en maakte ter plaatse van zijn werk een pondokje (klein huisje zonder wanden). Reeds twee dagen was hem opgevallen dat de rijst die hij 's morgens gekookt had en in de pondok had laten staan, bij terugkomst 's avonds zoo goed als geheel opgegeten was. Hij bevond zich diep in onbetreden oerwoud en dacht eerst aan apenbezoek. Hoe het ook zij, den derden dag verschool hij zich in een boschje $\pm$ 10 meter van de pondok gelegen en zag dat vier letjos de pondok naderden. Een van hen drong het huisje binnen, nam de pot rijst, bracht die buiten, at er uit en bracht de pot ook weer in de pondok. KALIN wierp toen met een aangescherpte bamboe naar de letjos doch miste, waarop de letjos de vlucht namen en niet weer keerden. KALIN die van beroep atapzoeker is en derhalve vaak in het diepst van het oerwoud binnen dringt, zag tweemaal tevoren

op andere plaatsen ook reeds letjos. De beschrijving die hij van die wezens geeft is precies gelijklopend aan die welke de Zelfbestuurder van Rokan gaf.

De inlander BESELENG van kampong Menaming, landschap Rambah, deelt mee dat hij ongeveer een jaar geleden $\pm$ 12 km verwijderd van zijn kampong atap ging zoeken en in het bergland daar aan het ravijn van de Menamingrivier gekomen beneden zich twee letjos zag, die blijkbaar visch en garnaaltjes zochten in de rivier en de steenen uit de bedding tot dat doel omkeerden. Hij hoorde hen ook met elkaar praten in een zeer snel tempo, ongeveer in den toon zooals apen dat wel kunnen doen. Niet lang kon hij echter naar hen kijken daar zij blijkbaar BESELENG's menschenlucht rooken en snel wegliepen. De beschrijving die hij van hen geeft klopt met die van den Zelfbestuurder van Rokan, slechts het haar was volgens BESELENG nog niet tot de schouders komend en krullend.

Er zijn hier nog meerdere lieden die letjos gezien moeten hebben, vooral in Mendang nabij Oedjoeng Batoe, Padang Lawas, moeten zij meerdere malen ontmoet zijn, doch acht ik het door mij meegedeelde voldoende om althans een indruk van de letjo te krijgen. Het is ook van rotan- en atapzoekers b. v. bekend dat zij vaak zg. „bantal letjo” aantreffen, dat zijn palm- en andere op en over elkaar gelegde bladeren, die tot zit- dan wel slaapplaats van een letjo gediend hebben. Steeds vindt men dan ook de indrukken van letjovoeten bij zulk een rustplaats.

Ten volle beseffend dat het wezen dat volgens de gegeven beschrijving de „missing link” zou kunnen zijn en dus van onschatbaar wetenschappelijke waarde indien het medegedeelde juist zou blijken te zijn, verzocht rapporteur aan den Zelfbestuurder van Rokan en Rambah, waar het wezen voorkomt, alles in het werk te stellen om een letjo te bemachtigen. Tengevolge van die aansporing begaven zich in de tweede helft van Mei 1932 vier inlanders uit Rokan vanuit kampong Tibawang op weg om te trachten een orang letjo te schieten. De namen dezer personen zijn: 1 MA ANA, kepala kampong van Rokan, 2 DJALANAN, landbouwer te Tibawang, 3 MA JATIN, soekoehoofd van Tibawang, 4 MA ALI, landbouwer te Tibawang. Zij hadden twee voorlaadgeweren bij zich.

De jagers begaven zich van Tibawang naar de Sei Pahaû Gadis, twee dagreizen van Tibawang. Tibawang zoowel als de Sei Pahaû Gadis liggen in zwaar bergterrein tusschen de Boekit batoe boelan en de Boekit loentjoeng in het Barisangebergte. De kampong Tibawang ligt $\pm$ 30 km van de plaats Rokan aan de Rokan kiri rivier, doch is bezwaarlijk te bereiken. Te Sei Pahaû Gadis gekomen zochten de jagers een dag naar de letjo en klommen langs een waterval van die rivier naar boven, waar zij op den rivieroever in het zand voetsporen vonden van de letjo. DJALANAN voornoemd had reeds vroeger een ontmoeting met een letjo gehad en kende als getahzoeker goed de sporen van de letjo, aangezien in de oerwouden waar hij de getah zoekt, vaak letjo-voetsporen door hem en andere inlanders worden aangetroffen. Nadat de jagers weer langs een volgende waterval geklommen waren zagen zij omzichtig rondkijkend op $\pm$ 60 m afstand een letjo zitten bij een gedeeltelijk in het water liggende oude boomstam, welke met zijn voorpoot langs den stam streek en die dan aan den bek bracht, en dus blijkbaar schelpdiertjes enz. at, die aan den stam vastzaten. De letjo was naar taxatie 1 m tot 1.2 m hoog en had een onbehaarde lichtkleurige huid met hier en daar een roodachtige weerschijn. Het gezicht was onbehaard evenals het

lichaam en had het wezen een bruinachtige, licht krullende haardos op het hoofd. De jagers verklaren eenparig dat het dier precies op een menselijk wezen geleek en geen gelijkenis had met eenige aapsoort. De letjo droeg iets wits, dat de jagers niet goed onderscheiden konden in den eenen arm. MA ANA schoot toen, waarop de letjo neerviel doch dadelijk weer opstond, terwijl zij iets wits liet vallen. De jagers renden toen uit hun schuilplaats, na afgesproken te hebben dat twee hunner zouden kijken wat de letjo had laten vallen, terwijl de twee anderen het dier, dat wegliep, zouden nazetten. De letjo liep als een mensch recht overeind tegen den stijlen bergwand op en kon niet door de twee jagers gevolgd worden, die echter vlak daarbij een plaats vonden waar zij hem een weinig konden beklimmen. Ongeveer 60 meter boven de twee jagers bevond zich een ongenaakbare grot en klom de letjo erheen om niet ver daarvandaan op de helling te gaan zitten. De jager MA ANA schoot toen op de letjo, doch helaas sprong de kruitpan (een voorlader) van het geweer af en miste het schot. De letjo klom toen verder naar de grot doch gooide voor zij in de grot verdween nog viermaal met veel kracht een steen naar de jagers. Het was voor de lieden onmogelijk de grot te bereiken. Toen de letjo wegvluchtte zag men nog dat de linkerarm geraakt was en die hevig bloedend slap neerhing. De twee andere jagers, MA ALI en MA JATIN, hadden intusschen het gevallen witachtige voorwerp bereikt en zagen dat het een letjo jong was, dat door den kogel, die den arm van zijn moeder geraakt had, eveneens getroffen was. De kogel was in de linkerrughelft gedrongen, had het lichaam aan de rechterborsthelft weer verlaten en den rechterarm doorboord. Hoewel zwaar gewond verzette de jonge letjo zich hevig en kon slechts bemachtigd worden door hem met een stok naar beneden te duwen en zijn mond met een inlandsche koepiah dicht te houden. Toen het moederdier vluchtte, konden de jagers duidelijk hooren dat zij haar kind steeds iets toeriep dat klonk als „tjanggoa” waarop het jong dan antwoordde „tjena” of iets dergelijks. Om 1 uur 's middags werd de jonge letjo neergeschoten en stierf 's avonds te 8 uur.

De jagers verklaren alle vier dat de letjo moeder evenals het jong sprekend op miniatuur menschen geleken en absoluut verschillend waren van alle hen bekende aapsoorten. Het jong was in leven blank van kleur, onbehaard en met een lichte beharing bij de tepels en een kuif van wit hoofdhaar. De schaamdeelen, het was een mannetje, leken niet op die van een aap, doch precies op die van een menselijk wezen. Ook de gelaatsvorm vertoonde niet den specifieke „muil” van een aap doch een menschelijken neus en mond. De kin ontbrak echter.

Aangezien de jagers instructies hadden hoe te handelen indien zij een letjo zouden bemachtigen, stroopten zij de huid van de letjo na zijn dood af en droogden die. Het viel hun op dat de huid zeer taai was en moeilijk van het vleesch los liet. De oogen van den letjo waren van een blauw grijsachtige kleur en niet bruin. Een der jagers die lang in Malacca vertoefde zei dat ze sprekend op „engelsche oogen” geleken.

Van het geraamte verwijderden zij zoo veel mogelijk de vleeschdeelen doch ging helaas bij dat reinigen het bekkenbeen verloren. Te Tibawang heeft men de huid nog verder met aluin bewerkt en zeggen de jagers dat die daarna wat donkerder ging tinten.

Na drie dagen reizen bereikte men Rokan, waar de Zelfbestuurder op mijn advies het geraamte in een blik met spiritus deed.

DJALANAN, als gezegd een echte woudlooper, deelde mij mee dat hij in 1918 op de plaats waar het letjo jong nu gedood werd, een ontmoeting had met twee vol-

wassen letjos, die bij zijn nadering wegliepen, rechtop als mensen en elkaar iets toeroepend. Deze dieren hadden van kleiballen een kleine dam in de rivier gemaakt en waren bezig in het daardoor ontstane ondiepe riviergedeelte garnaaltjes enz. te zoeken.

Een mededeeling die ik voorloopig zelf nog niet geloof, wil ik hierbij vermelden. In het onherbergzaam gebied waar de letjo hier voorkomt, dus in zwaar bergterrein, zijn door jagers voetsporen gevonden die sprekend op menselijke voetafdrukken gelijken, doch met een langeren grooten teen. De sporen waren $\pm$ 65 cm lang en 20 cm breed. Een inlander vertelt zelfs dat hij het wezen wier sporen gevonden zijn, ontmoet heeft en het naar schatting minstens 3 m lang was en sprekend op een mensch geleek, met lang hoofdhaar en onbehaarde huid.

Op dezen reus wordt nu ook jacht gemaakt. De Zelfbestuurder van Rokan deelt mij mee dat hij zelf de voetsporen ervan gezien heeft".

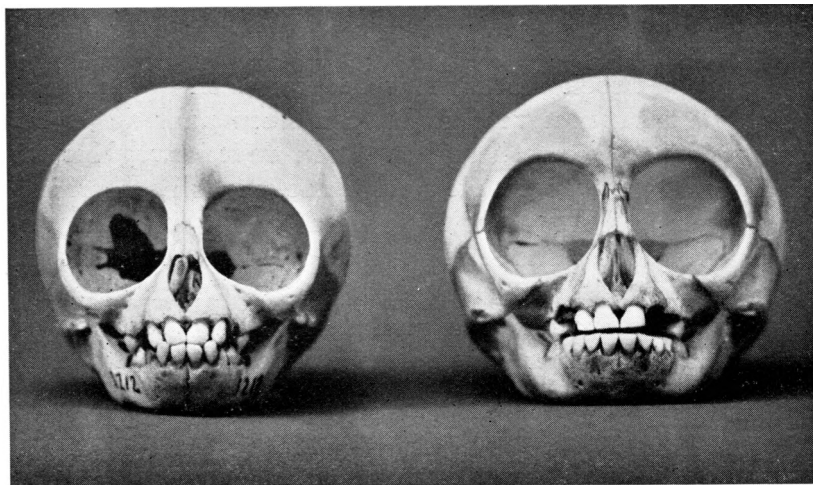

Fig. 2. Dezelfde schedels als in fig. 1, van voren gezien.

Dat de verhalen overal zooveel overeenstemming vertoonen is niet zoo verwonderlijk als lijkt, immers ook in Europa is meermalen geweest op de gelijkkluidendheid van mythen en legenden in verschillende landen. Bovendien de orangpendek-verhalen vindt men in geheel Sumatra terug, behalve naar het schijnt in Atjeh, en niet alleen in het zuiden van het eiland en aan de oostkust. Ook moet men niet vergeten, dat ondervragers dikwijls onbewust de inlanders suggereeren te zeggen, wat zij zelve gaarne zouden wenschen te hooren

Hoe het zij, het eenige houvast in dit geval was het toegezonden materiaal. Dit materiaal, zeer zorgvuldig verpakt in dichtgesoldeerde blikken, beantwoordde volkomen aan de reeds eerder gezonden foto's genomen van de huid en het skelet, voordat deze verzonden werden. Ik voeg deze bijzonderheid hier aan toe, omdat zelfs het gerucht werd verspreid, dat het eigenlijke materiaal onderweg zou zijn gestolen en verwisseld.

Reeds bij vergelijking van de foto's viel het op, dat de schedel veel overeenkomst vertoonde met die van zeer jeugdige exemplaren van *Loetoen*-achtigen (*Semnopithecus*-soorten). Toen het skelet schoongemaakt was trad deze overeenkomst nog duidelijker aan het licht (zie fig. 1 en 2). Ook de structuur der kiezen kwam overeen; bij nauwkeuriger bekijken van de tanden bleken evenwel zoowel de hoek- als de snijtanden afgevijld te zijn, niet alleen lag de pulpholte bloot, maar

Wat nu in bovenaangehaald rapport wederom treft is, dat de verhalen uitsluitend afkomstig zijn van inlanders, bij de jacht was geen europeesch ooggetuige aanwezig, terwijl de gezaghebber zelf ook slechts de geprepareerde huid en het skelet te zien heeft gekregen.

bij sterke vergrooting waren ook duidelijk de krassen waar te nemen op het tandbeen en email, terwijl van de voorste kiezen mede de uitstekende punt van de kroon was afgeslepen. Ook op de foto's (fig 1 en 2) is duidelijk te zien, dat de tanden van het toegezonden exemplaar recht afgesneden zijn en niet op elkaar sluiten of over elkaar grijpen, zooals in een normaal gebit. De hoektanden in de bovenkaak ontbreken.

De verhouding der ledematen klopt eveneens met die, welke bij *Semnopithecus*-soorten wordt gevonden. Het been (dij- + scheenbeen) is 155 mm lang, de arm (bovenarm + benedenarm) 124 mm, of 80% de lengte van het been. Neemt men de beenderen afzonderlijk dan vindt men voor het femur 77, tibia 70, humerus 61 en ulna 65 mm, of in verhoudingen, de lengte van het femur op 100 stellende, resp. tibia 91, humerus 79 en ulna 84 5/10 van de lengte van het femur. Bij het skelet van een volwassen *Loetoe ng* (*Semnopithecus maurus*)¹⁾ werd berekend voor de arm 83% van het been, en voor de tibia, humerus en ulna resp. 90, 79 en 84% van het femur. Men ziet dat deze getallen opvallend goed kloppen.

Ook hand en voet hebben volkomen de bouw zooals die bij apen wordt aangetroffen en niets menselijks. De duim van de hand reikt tot aan het einde van de middenhandsbeenderen, terwijl de groote teen iets voorbij de middenvoetbeenderen uitsteekt.

Aan de romp werden 30 wervels gesteld, 7 hals-, 12 borst-, 7 lenden-, 3 heiligbeenwervels en 1 staartwervel. Aan de wervels ontbreken alle uitsteeksels, deze kunnen echter als zijnde bij een jong dier nog betrekkelijk week, door minder zorgvuldige bewerking verloren zijn gegaan. Eén staartwervel is al een onmogelijkheid, daar zelfs bij de mensch nog 4 — 5 en bij gibbons 3 — 4 staartwervels voorkomen. Bovendien eindigt deze eene wervel volkomen stomp bij het wervellichaam (zie fig. 3) en is het duidelijk dat hier een gedeelte van de staart verwijderd is. Aan het bekken ontbreekt het zit- en schaambeentje. Daar bij apen het zitbeen merkwaardige verdikkingen vertoont is dus juist zulk een kenmerkende eigenschap van het skelet niet meer na te gaan. Gezien het afvijlen van de tanden lijkt dit ontbreken van een gedeelte van het bekken en vrijwel alle staartwervels al zeer verdacht en kan men nauwelijks gelooven dat deze skeletdeelen onopzettelijk bij het prepareren verloren gingen.

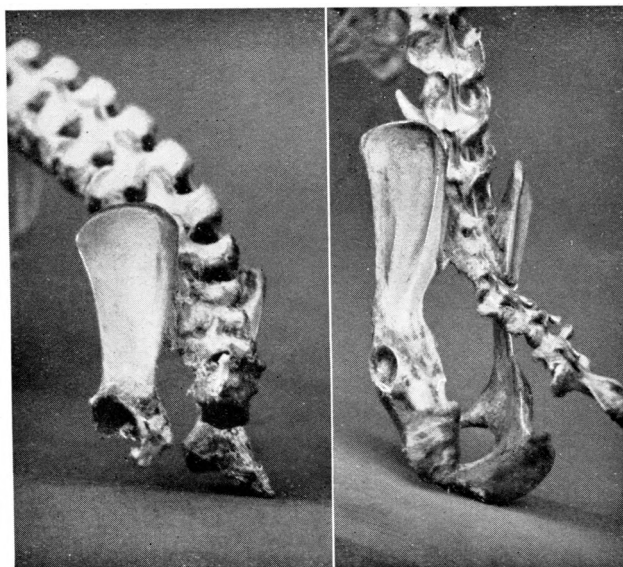

Fig. 3. Links einde wervelkolom en heupbeen van de „orang pendek”, nat. grootte. Rechts bekken en wervelkolom van een volwassen *Loetoe ng* (*Semnopithecus maurus*), 1/3 nat. grootte.

¹⁾ Ik gebruik met opzet niet de nieuwste namen, daar deze voor de meeste lezers onbegrijpelijk zijn, maar volg hier de nomenclatuur gebezigd in TROUËSSART's Catalogus Mammalium, Supplementum 1904.

Nog meer bedrog bracht het onderzoek van de huid aan het licht. Deze was aan de rugzijde geopend en volkomen vlak uitgespreid, alleen was door het onderbrengen van een houtje de indruk gegeven alsof de neus van het dier sterk vooruitstak. Op het hoofd was nog een breede kuif van grijsachtig wit haar aanwezig, overigens was de huid kaal. Bij onderzoek bleek echter dat deze wel degelijk behaard was geweest, bij sterke vergroting waren duidelijk de afgesneden haarbases te zien, bovendien waren hier en daar plukjes haar blijven staan, terwijl deze op de overeenkomstige plaats aan de linker- of rechterzijde van het lichaam ontbraken. Ook bij huidplooiën, die de jagers niet geheel glad hadden kunnen strijken, was aan de binnenzijde het haar niet volkomen verwijderd. Een handige methode, die ik toevallig vernam, om na te gaan of een huid geschoren is, is dat men met een wattenprop tegen de richting der haren in over de huid strijkt, achter de nog altijd eenigszins uitstekende haarstompjes blijven dan de woldraden zitten. Deze proef op de som slaagde dan ook uitstekend bij dit geschoren „orang pendek” jong.

Bij het uiteinde van de romp vertoonde de huid onregelmatigheden en het is zeer goed mogelijk dat de staart hier weggesneden is, dit kan zonder dat het opvalt des te gemakkelijker geschieden, als de huid aan de rugzijde geopend wordt.

De naakte gezichtsdeelen en ooren zijn geheel gevormd als bij apen en vertoonen niets afwijkends. De nagels zijn geen van alle afgeplat maar gekromd en zijdelings samengedrukt.

Noch het skelet noch de huid vertoont eenige menselijke eigenschap, alleen heeft men door het afvijlen van de tanden, het kaalscheren van de huid, het afsnijden van de staart en het opwippen van de neus getracht het geheel iets menselijks te geven. Wel zijn ook bij den mensch de armen korter dan de beenen, maar hier is de lengte van de arm (zonder hand) ruim 70% van die van het been (zonder voet), terwijl zooals we zagen bij het zg. orang pendek skelet deze verhouding overeenstemt met die bij slankapen.

Bij orang-oetan en gibbons zijn daarentegen de armen veel langer dan de beenen (tot 135%), bovendien hebben mensch, orang-oetan en gibbons hoogstens 4 – 5 lendenwervels. Kan men dus mensch en anthropoide apen uitschakelen dan blijft slechts over, dat de soort thuis hoort in de familie der Cercopithecidae. In deze familie komen nu enkele soorten voor met een zeer rudimentaire staart en wel in de onderfamilie der Cercopithecinae, de makaken, waarvan de bekendste vertegenwoordiger is de gewone monjet of grijze Java-aap. Maar ook tot deze onderfamilie kan de soort in kwestie niet behooren, daar de makaak-achtigen gekenmerkt zijn door een meer geprononceerde snuit, een eigenschap die ook reeds bij zeer jonge individuen duidelijk aan den dag treedt, en naar verhouding kortere achterpooten, die ongeveer even lang zijn als de voorpooten.

Onze „orang pendek” moet dus thuis hooren in de onderfamilie der slankapen (Semnopithecinae), de vorm van de schedel, de verhouding der ledematen onderling en ook de bouw van de overige skeletdeelen zijn hiermede volkomen in overeenstemming. Alleen hebben de slankapen (loetoeng-achtigen) een goed ontwikkelde staart, maar zooals gezegd er is alle reden om aan te nemen, dat deze bij het ontvangen exemplaar verwijderd werd.

De vraag rijst nu of de soort te identificeeren is met een der van Sumatra bekende vormen. Dit bleek niet goed mogelijk, omdat de kleur van het haarkleed van zeer jeugdige

exemplaren dikwijls belangrijk afwijkt van die van oudere en bij de toegezonden huid alleen wat hoofdhaar was blijven staan. Vermoedelijk hebben we hier te doen met een jong van een der drie volgende soorten: *Semnopithecus albocinereus*, *femoralis* of *thomasi*. Daar het Museum te Buitenzorg echter niet beschikt over zeer jonge exemplaren van deze soorten ter vergelijking, moet bovenaangeroerd punt voorloopig onbeslist blijven.

De door de jagers van de Rokan-rivier uitgehaalde grap brengt ons onwillekeurig weer in herinnering het verhaal van MARCO POLO, de oude wereldreiziger, die tegen het einde van de dertiende eeuw ook Sumatra bezocht en hetwelk ik hier, ofschoon ik het ook reeds elders aanhaalde¹⁾ toch niet kan nalaten nog eens mede te deelen.

MARCO POLO zegt dan: „Men moet weten, dat wat omtrent de gedroogde lichamen van kleine menselijke wezens, welke uit Indië ingevoerd worden, verteld wordt, louter fabels zijn. Dergelijke zg. menschen worden op het eiland Sumatra op de volgende manier vervaardigd: „Er is een apensoort, niet zeer groot en met een gelaat gelijkend op dat van den mensch. Zij scheren het haar en laten het alleen staan onder de kin en op andere deelen van het lichaam, waar ook de mensch haar draagt. Daarna drogen zij ze en prepareeren ze met kamfer en andere specerijen. Wanneer zij deze dieren op de bovenbedoelde manier hebben geprepareerd, zoodat zij op kleine menschen lijken, leggen zij ze in houten kisten om ze aan den handelaar te verkoopen, die ze door de geheele wereld verzendt. Dit alles is dus bedrog, want noch in Indië, noch in enig ander land, worden pygmeen gevonden, zoo klein als deze apen”.

Het merkwaardigste van dit nieuwe en niet onvermakelijke orang pendekgeval is zeker wel dat de bewoners van Sumatra na ruim zes eeuwen nog niet de truc van de geschoren aapjes vergeten zijn en deze nog met gedeeltelijk succes wisten toe te passen.

Buitenzorg, 20 Juli 1932.

Dr K. W. DAMMERMAN.

¹⁾ DAMMERMAN, The orang pendek or ape-man of Sumatra, Proc. 4th Pacific Science Congress 1929, Vol. III, p. 121.

PORPHYROGLOTTIS MAXWELLIAE Ridl. EN EENIGE ANDERE ORCHIDEEËN GEVONDEN OP DE ZANDSTROOK „PASIR PANDJANG”.

Ongeveer 16 km ten zuiden van Singkawang loopt de kustweg Pontianak — Singkawang — Pamangkat door een zandstrook van 3 km lengte, de zg. Pasir Pandjang. Deze zandstrook heeft zoo'n interessante flora, dat reeds in 1919 de toenmalige Resident der Westerafdeeling van Borneo voornemens was om dit terrein tot natuurmonument te bestemmen. Het advies van den Assistent-Resident van Singkawang was echter afwijzend. „De zg. Pasir Pandjang bij Soengei Ajer Merah” schreef ZijnHoogEdelGestrenge in Juli 1919, „is wel een aardig plekje, doch voldoet niet aan de voor natuurmonumenten gestelde eischen. De daarop voorkomende flora is volstrekt *niets bijzonders* en komt op meerdere plaatsen in mijn ressort voor”. Door dit advies was de kwestie van reserveering van de baan. Dat de meening van den toenmaligen Assistent-Resident positief onjuist was, moge uit onderstaande regelen blijken. Inderdaad komen op de zandvlakten meer in het binnenland gelegen, tal van bekenden van de Pasir Pandjang voor, doch deze terreinen zijn niet zoo gemakkelijk te bereiken en bovendien mist men daar de bijzondere flora van den strandwal, hetgeen voor de Westerafdeeling van Borneo, waarvan de kust vrijwel